

SİBER ZORBALIK KONUSUNDA YAPILAN TEZ ÇALIŞMALARININ METODOLOJİK DEĞERLENDİRMESİ

Araş. Gör. Metin Kocatürk
İstanbul Üniversitesi
metin.kocaturk@istanbul.edu.tr

Özet

Akran zorbalığının siber ortamdaki oluşumu olan siber zorbalık çocuklar ve gençler arasında yaygınlaşan bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmaların birçok farklı odağı bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de siber zorbalık ile ilgili 2008-2017 yılları arasında yapılan 58 adet yüksek lisans ve doktora tez çalışmasını tematik ve metodolojik olarak incelemektir. Tezler; düzey, üniversite türü, değişkenler, araştırma yaklaşımı, araştırma deseni, evren ve örnekleme tekniği, örnekleme büyüklüğü, veri analiz teknikleri açısından incelenmiştir. Bu ölçütler için frekans analizi yapılarak frekans ve yüzde oranları belirlenmiştir. Siber zorbalık konusunda yapılan tezlerin %96’sı nicel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Tezlerin %77’sinin araştırma deseni ilişkisel taramadır. Ayrıca tezlerin %71’inin örnekleme yöntemi uygun örneklemedir. Bir diğer bulgu ise, verilerin analizinde genellikle parametrik ve parametrik olmayan karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Siber zorbalık konusunda yapılan tez çalışmalarında incelenen değişkenler psiko-sosyal, davranışsal ve kişilik özellikleri kategorileri altında toplanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Siber zorbalık, metodolojik değerlendirme, tez çalışması.

METHODOLOGICAL EVALUATION OF DISSERTATIONS ON THE ISSUE OF CYBER BULLYING

Abstratct

Cyber bullying, which is the formation of peer bullying in the cyber environment, is regarded as a problem that is widespread among children and young people. There are many different foci of research on cyber bullying. The aim of this study is to examine 58 master and doctoral dissertations about cyber bullying in Turkey between 2008-2017 thematically and methodologically. Dissertations have been examined in terms of graduate level, university type, variables, research approach, research design, population and sampling techniques, sample size, data analysis techniques. Frequency and percentage ratios were determined by performing frequency analysis for these criteria. 96% of theses on cyber bullying were carried out with quantitative research approach. The research pattern of 77% of the theses is correlational research. In addition, sampling method of 71% of theses is convenient sampling. Another finding is that parametric and non-parametric comparison tests are often used during the analysis of data. Variables examined in dissertations on the issue of cyber bullying are categorized into psycho-social, behavioral and personality traits.

Keywords: Cyber bullying, methodological evaluation, dissertation.

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar arasındaki etkileşim ve iletişim teknolojik araçlarla sağlanmaya başlanmıştır. Cep telefonu, internete bağlı tablet ve bilgisayarlar ile rahatlıkla ve kolaylıkla iletişim kurulabilmektedir. Bu iletişim formlarına sadece yetişkinler değil gençler ve çocuklar da sahip olabilmektedir. Çocuklar ve gençler arasında internet kullanımının giderek yaygınlaşmasıyla birlikte yeni sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Okullarda ve okul dışında yıllardan beri bir sorun olarak ele alınan akran zorbalığı (Olweus, 1993), bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla yeni ve farklı bir forma dönüşmüştür. Bu yeni form kavram olarak siber zorbalık adıyla alanyazında yer almıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Siber zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türü olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2006).

Siber zorbalık dünyada henüz yeni çalışılan bir konu alanıdır. ABD ve Kanada'da 2000'li yıllardan itibaren dikkatleri çekmiştir (Belsey, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006). Siber zorbalıkla ilgili gerçekleştirilen ilk araştırmalar durum tespiti ve davranış betimlenmesine yöneliktir. Takip eden yıllarda müdahale içeren ve çözümler üreten araştırmalarla siber zorbalık konusu ele alınmaya başlanmıştır (O'Harra, 2012; Ubertini, 2010).

Türkiye'de ise siber zorbalık ile ilgili araştırmalar dünyadakine benzer bir durumdadır. Çocuklar ve gençler arasında giderek yaygınlaşan ve ciddi sorunlara yol açabilecek siber zorbalık ile ilgili araştırmaların henüz yeni olduğu söylenebilir. Türkiye'de siber zorbalıkla ilgili ilk tez çalışması 2008 yılında yapılmış olup son on yılda toplam 58 doktora ve yüksek lisans tezi yazılmıştır. Bu çalışmada tezlerin incelenmesi ile konunun ele alınış şekli, ilişkili olan değişkenler ve araştırma yaklaşımı açısından siber zorbalığın nasıl değerlendirildiği ve siber zorbalıkla ilgili bilgi üretiminin nasıl oluşturulduğu olguları, bundan sonra yapılacak araştırmalara yol göstermesi, bütüncül ve kapsayıcı çözüm önerilerinin sunulabilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de siber zorbalık ile ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin içerik ve yöntemsel olarak incelenmesidir. Tezlerin içerikleri değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Metodolojik değerlendirme ise araştırma yaklaşımı, araştırma yöntemi, araştırma deseni, evren ve örnekleme tekniği ve verilerin analizi ile yapılmıştır.

Tezlerin incelenmesi kapsamında oluşturulan araştırma soruları şöyledir:

- 1- Siber zorbalık ile ilişkilendirilen değişkenler (yapılar) nelerdir?
- 2- Siber zorbalık ile ilgili yapılan tezlerin araştırma yaklaşımları ve desenleri nasıl değişmektedir?
- 3- Seçilen evren ve örnekleme tekniklerinin dağılımı nasıldır?
- 4- Verilerin analizinde kullanılan tekniklerin dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma deseni

Bu çalışmanın yöntemi metodolojik değerlendirmedir. Çalışma, 57 adet doktora ve yüksek lisans tezinin tematik olarak siber zorbalık ile ilişkilendirilen değişkenlerin incelenmesini ve yöntemsel olarak araştırma yaklaşımı ve tekniği, örnekleme tekniği ve büyüklüğü ile verilerin analizinde kullanılan tekniklerin incelenmesini kapsamaktadır.

Çalışma grubu

Çalışma kapsamında siber zorbalık ile ilgili 47 yüksek lisans ve 11 doktora tezi incelenmiştir. Bu tezlere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşılmıştır. Bazı araştırmacılar siber zorbalık kavramı dışında sanal zorbalık kavramını da kullanmıştır. Bu sebeple tarama hem siber hem de sanal zorbalık olarak yapılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "siber zorbalık" kavramı ile yapılan taramada 46 teze, "sanal zorbalık" kavramı ile yapılan taramada ise 11 teze ulaşılmıştır. Bu tezlerin hepsi çalışmaya dahil edilmiş olup herhangi bir örneklem alınmamıştır.

Verilerin analizi

Araştırmanın verileri olan doktora ve yüksek lisans tezlerinin analizi; düzey, üniversite türü, değişkenler, araştırma yaklaşımı, araştırma deseni, örnekleme tekniği ve büyüklüğü, veri analiz teknikleri ve kullanılan ölçme araçları ölçüt alınarak yapılmıştır. Siber zorbalık ile ilişkilendirilen değişkenler kategorilere ayrılarak tematik olarak incelenmiştir. Bununla birlikte diğer ölçütler için frekans analizi yapılarak frekans ve yüzde oranları belirlenmiştir.

BULGULAR

Tezlerin Yapıldığı Alanlar, Düzeyleri ve Üniversite Türleri

Siber zorbalık konusunda 47 adet yüksek lisans tezi ve 11 adet doktora tezi yazılmıştır. Tezlerin 45'i devlet üniversitelerinde, 13'ü ise vakıf üniversitelerinde yapılmıştır. Ayrıca tezlerin alanlara göre dağılımına bakıldığında; Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında 27, Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında 9, Psikoloji alanında 6 adet tez yazıldığı görülmüştür. Tez yazılan diğer alanlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Siber Zorbalık Konusunda Yapılan Tezlerin Alanlara Göre Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Doktora	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	6	54,50
	Tıpta uzmanlık	1	9,10
	Psikoloji	1	9,10
	Elektrik-Elektronik Mühendisliği	1	9,10
	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	1	9,10
	Gazetecilik	1	9,10
Yüksek Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	21	44,68
	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	9	19,14
	Psikoloji	5	10,63
	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	4	8,51
	İnternet ve Bilişim Hizmetleri	2	4,25
	Adli Tıp	1	2,12
	Çocuk Gelişimi	1	2,12
	Hemşirelik	1	2,12
	İşletme	1	2,12
	Sınıf Öğretmenliği	1	2,12
	Sosyal Hizmetler	1	2,12

Tezlerin İncelendiği Değişkenlerin Dağılımı

Siber zorbalık konusunda yapılan tez çalışmalarında ele alınan değişkenler psikososyal, davranışsal ve kişilik özellikleri kategorileri altında toplanmıştır. Psikososyal boyutta siber zorbalık eğilimi ve mağduriyeti, akran zorbalığı ve mağduriyeti, anne-baba ilişkileri, akran ilişkileri, çatışma eğilimi, benlik saygısı, özgecilik, benlik tasarımı, empatik eğilim, internet bağımlılığı, depresyon, anksiyete, stres, bilgisayar öz-yeterliliği, algılanan sosyal destek gibi değişkenler bulunmaktadır. Ayrıca davranışsal boyutta ise problemlerli internet kullanımı, saldırganlık, riskli internet davranışları, korumacı davranışlar, suça maruziyet, öfke ifade etme biçimleri, ebeveyn izlemesi, baş etme yöntemleri gibi değişkenler yer almıştır. Bunlarla birlikte siber zorbalık ile çeşitli kişilik özellikleri de incelenmiştir.

Tezlerin Araştırma Yaklaşımları Ve Araştırma Desenleri

Tezlerin %96'sının nicel araştırma yaklaşımıyla yapıldığı görülmüştür. Yalnızca bir adet tez karma yöntemle, bir adet tez ise nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, tezlerin %77,59'unun araştırma desenleri ilişkisel tarama olarak tasarlanmıştır. Diğer araştırma desenleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Tezlerin Araştırma Yaklaşımları Ve Desenleri

		Sıklık	Yüzde
Nicel	İlişkisel tarama	45	77,58
	Deneysel	5	8,62
	Yapısal eşitlik modeli	3	5,17
	Betimsel araştırma	2	3,44
	Faktör analizi	1	1,72
Nitel	Durum Çalışması	1	1,72
Karma	İlişkisel tarama+durum çalışması	1	1,72

Tezlerin Örneklem Yöntemleri Ve Örneklem Büyüklükleri

Siber zorbalık konusunda yapılan tezlerin %71,42'sinin örneklem yöntemi uygun örneklem (N=40). Ayrıca tabakalı örneklem (N=5, %8,92), küme örneklem (N=4, %7,14), amaçlı örneklem (N=3, %5,35), seçkisiz örneklem (N=3, %5,35), kota örneklem (N=1, %1,78) yöntemleri de kullanılmıştır.

Tezlerin örneklem büyüklükleri Tablo 3'te yer almaktadır. Tez çalışmalarının daha çok lise öğrencileriyle yürütüldüğü görülmüştür. Ortaokul öğrencileriyle yürütülen tez adedi 14 olup üniversite öğrencileriyle yürütülen tez adedi 8'dir. Örneklem büyüklüğü olarak 501-1000 aralığındaki katılımcı sayısı daha çok tercih edilmiştir.

Tablo 3: Tezlerin örneklem büyüklükleri

	Ortaokul	Lise	Üniversite
0-500	4	8	6
501-1000	6	17	2
1001-1500	3	5	0
1500 ve üzeri	1	0	0
Toplam	14	30	8

Tezlerin Veri Analiz Teknikleri

Siber zorbalık konusunda yazılan tezlerin 40 tanesinde parametrik karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Bu testler ilişkisiz örneklem t-testi (N=19) ve tek yönlü varyans analizidir (N=21). Bunun dışında dağılımın normal olmadığı durumlarda kullanılan karşılaştırma testleri ise Mann Whitney U (N=21) ve Kruskal Wallis H testleridir (N=23). Bunların ardından 17 adet tez çalışmasında regresyon analizi yapılmış olup 12 tez çalışmasında ise korelasyon analizi yapılmıştır. Dört adet çalışmada yapısal eşitlik modeli test edilirken 3 çalışmada faktör analizi yapılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Siber zorbalık konusunda Türkiye'de 2008-2017 yılları arasında yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri bu çalışmada incelenmiştir. Tezlerin alanlara göre dağılımına bakıldığında, siber zorbalık konusunda daha çok Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında tez araştırması yapılmıştır. Bu durumdan hareketle siber zorbalık konusunun doğrudan ilişkili olduğu alanın Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık olduğu söylenebilir. Bu alanın dışında 11 farklı bilim alanında- Adli Tıp, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Çocuk Gelişimi, Gazetecilik, İnternet ve Bilişim Teknolojileri, İşletme, Mühendislik, Psikoloji, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı- siber zorbalık konusu çalışılmıştır. Bu kadar farklı bilim alanlarında çalışılan siber zorbalık konusunun çok yönlü bir yapısının olduğu (Hinduja ve Patchin, 2008a; Campbell, Spears, Slee, Butler ve Kift, 2012) sosyal, kişisel, psikolojik ve medikal açılarından değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Siber zorbalık ile ilişkilendirilen değişkenler psikososyal ve davranışsal boyutlar ile kişilik özellikleri

açısından incelenmiştir. Siber zorbalık duygusal, psikolojik ve fiziksel olarak bireylere zarar verici sonuçlara yol açmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2008b). Bu açıdan değerlendirildiğinde yapılan tezlerde siber zorbalığın psikolojik, duygusal ve etkileşimsel olarak benlik saygısı, benlik tasarımı, empatik eğilim, anksiyete, depresyon, çatışma eğilimi, akran ilişkileri, algılanan sosyal destek gibi yapılarla ilişkileri ortaya konmuştur.

Ayrıca davranışsal boyutta da siber zorbalığın nasıl yapıldığı ve nasıl sonuçlandığıyla ilgili ilişkiler de incelenmiştir. Alanyazında siber zorbalığın daha çok problemlili internet kullanımı ve internet bağımlılığıyla ilişkilendirildiği (Timm ve Perez, 2010) ele alınırken yapılan tez çalışmalarında da bu değişkenlere değinilmiş ve davranışsal sonuçlar değerlendirilmiştir.

Tezlerin büyük bir kısmı nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel araştırma ile yürütülmüştür. Siber zorbalık duygu, düşünce ve davranış içeren bir psikososyal yapı (Campbell, 2012) olduğundan sadece ilişkisel düzlemde incelenmesi ve değerlendirilmesi konunun anlaşılması açısından yüzeysel bir perspektif sunmaktadır. Ancak özellikle okul çağı çocuklarında ve ergenlerde giderek yaygınlaşan ve önemli bir sorun olarak ele alınan siber zorbalığın (Arıcak, 2009; Belsey, 2006) oluşum dinamiklerinin derinlemesine değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde siber zorbalığa yol açan bireysel, çevresel ve toplumsal faktörlerin belirlenmesi, siber zorbalık davranış süreçlerinin oluşumu, siber zorbalık mağduriyetine yol açan unsurlar gibi öncelikle nedenlerin incelenmesi önerilmektedir. Bununla birlikte siber zorbalığın ve mağduriyetinin önlenmesi ve siber zorbalığa müdahale edilmesi açısından konu hakkında alan uzmanlarının, velilerin, öğretmen ve yöneticilerin farkındalık kazanması önem arz etmektedir.

Siber zorbalık ile ilgili yapılan tezlerin %80'i uygun örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Bu örnekleme tekniği bazı sınırlılıklara yol açabilmektedir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2008). Bu açıdan değerlendirildiğinde siber zorbalık gibi güncel bir sorunun daha geniş kapsamlı örneklem üzerinde yapılması gerektiği düşünülmektedir. Böylelikle siber zorbalık davranış biçimlerine ilişkin daha kapsamlı örneklere ulaşmak mümkün olacaktır.

Siber zorbalık konusunda yapılan tez çalışmalarında nicel araştırma tekniklerine ilişkin testler kullanılmıştır. Ortalama karşılaştırma, değişkenler arasındaki korelasyon ve regresyon analizleri sıklıkla kullanılan istatistiksel testler olmuştur. Bazı çalışmalarda ise yapısal eşitlik modelleri test edilmiştir. Örnekleme tekniğinden ve büyüklüğünden kaynaklı olarak örneklem üzerinde değişkenler normal dağılım göstermediğinde parametrik olmayan testler-Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri-kullanılmıştır. Parametrik testlerden ise en çok ilişkisiz örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi tercih edilmiştir. Kullanılan nicel veri analizi tekniklerinden hareketle siber zorbalık konusunda yapılan tezlerde yoğun olarak değişkenler arasındaki ilişkilere odaklanılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada siber zorbalık konusunda yapılacak yeni araştırmalara yön vermesi adına Türkiye'de siber zorbalık konusunda yapılan 58 adet tez çalışmasının içerik ve metodolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Bu tez araştırmalarında genellikle siber zorbalık ve mağduriyetiyle ilişkili değişkenler incelenmiştir. Tez araştırmalarının iki istisna dışında tamamı nicel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiş olup bu çalışmalar genellikle ilişkisel araştırma deseni ile tasarlanmıştır. Siber zorbalık konusunda yapılan bu betimleyici çalışmaların dışında önleyici ve müdahale edici çalışmaların planlanması ve yürütülmesi önem arz etmektedir. Siber zorbalığa neden olan faktörlerin belirlenmesi ve kalıcı zarar verici davranışların ortaya çıkmadan önlenmesi için konunun derinlemesine incelenmesi ve psiko-eğitim modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Not: Bu çalışma 26-27 Ekim 2017 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 6'ncı Eğitim ve Öğretim Çalışmaları Dünya Kongresi'nde bildiri olarak da değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aricak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eğitim Arastirmalari-Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Belsey, B. (2006). *Cyberbullying: An emerging threat to the "Always On" generation*. Retrieved September 07, 2017 from <https://pdfs.semanticscholar.org/d4b9/5d4ad8599e86cd726290f4e4a5d8309f6bda.pdf>.
- Campbell, M., Spears, B., Slee, P., Butler D. & Kift S. (2012) Victims' perceptions of traditional and cyberbullying, and the psychosocial correlates of their victimisation. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 389-401.
- Campbell, M. A. (2012). Cyber Bullying: An old problem in a new guise? *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 15-1, 68-76.
- Erdur-Baker, Ö. & Kavsut, F. (2007). Cyber bullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2008a) Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, 29:2, 129-156, doi:10.1080/01639620701457816.
- Patchin, J., & Hinduja, S. (2008b). Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89-112.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2008). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill Higher Education.
- O'Harra, J. (2012). *Middle school counselors' roles and responsibilities in cyberbullying*. Unpublished master thesis. Gonzaga University.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Cambridge: Blackwell Publishing.
- Patchin, J. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Tim, C. & Perez, R. (2010). *Seven deadliest social network attacks*. Massachusetts: Elsevier Inc.
- Ubertini, M. (2010). *Cyberbullying may reduce adolescent's well-being: can life satisfaction and social support protect them*. Unpublished doctorate thesis, Hofstra University.